

P r o j e k t a n s ö k a n

Kompetensfondens dnr	322-0543/2005
Kompetensfondens projektnummer	
Projektamn	Utveckling av ett evidensbaserat preventionsprogram för grundskolans fjärde till nionde skolår i Stockholms stad
Datum för projektets start och slut	Våren 2005 – våren 2006
Projektledare	Knut Sundell
Handläggare på fondens kansli	Rolf Englund
Projektansvarigt bolag	Socialtjänstförvaltningen
Ansökan skriven av	Knut Sundell
Datum	05 04 22
Projektansökan senast reviderad den	
Ändringen godkänd av (handläggare)	

1. Bakgrund och problembeskrivning

Tonåren är den period i livet då vi konsumerar mest alkohol och droger och begår flest brott¹. Enligt 2004-års drogvaneinventering² har varannan elev i årskurs nio varit berusad, var tionde har använt narkotika och var sju har begått ett allvarligt brott det senaste året (t ex rån, bilstöld, inbrott, misshandel). Vidare har var fjärde elev skolkat den senaste tioveckorsperioden, fyra av tio har fuskat på prov och 14 procent har utsatts för mobbing. I enskilda skolor är andelen elever med ovanstående problembeteenden väsentligt högre. Det finns exempelvis skolor där varannan elev skolkat, var fjärde använt narkotika och var tredje begått ett allvarligt brott.

För de flesta ungdomar leder dessa problembeteenden inte till framtida problem; de flesta slutar begå brott och relativt få utvecklar alkohol- eller drogrelaterade problem³. För en del grundläggs dock framtida problem under barndomen eller tonåren, bland annat som en konsekvens av bristande skolanpassning samt den asociala karriär som inleds under tonåren. En viktig uppgift är således att utveckla preventionsprogram som förmår förebygga att problem uppstår. I det arbetet har grundskolan en stor preventiv potential eftersom alla barn finns i skolan.

Den svenska skolan arbetar sedan länge för att förebygga olika beteendeproblem. Endast undantagsvis har dessa insatser och metoder utvärderats vetenskapligt. Det betyder inte automatiskt att dessa insatser inte fungerar förebyggande. Bristen på kontrollerade utvärderingar gör att vi inte vet vilka insatser som fungerar förebyggande och vilka som inte gör det. Det är allvarligt eftersom det finns exempel på trovärdiga förebyggande insatser som visat sig ha motsatt effekt. Det kanske mest kända exemplet är ANT-programmet DARE (Drug Abuse Resistance Education) eller VÅGA som det kallas i Sverige. Sammanlagt fyra internationella randomiserade utvärderingar och en svensk visar att VÅGA inte fungerar förebyggande utan till och med har ökat ungdomars alkohol- och drogkonsumtion⁴.

Främst en omfattande nordamerikansk forskning har identifierat en rad effektiva förebyggande insatser. För att kallas effektiv krävs bland annat minst två av varandra oberoende utvärderingar som funnit likartade resultat, att resultaten beskriver målgruppens beteenden, att de har både statistisk och praktisk signifikans samt att resultaten kvarstår under en längre tid. Det som kännetecknar effektiva program⁵ är:

- programmen styrs av en uttalad teori baserad på risk- och skyddsfaktorer
- programmen omfattar färdighetsträning, t ex konflikthantering
- fokus ligger på att uppmuntra elevers positiva beteenden snarare än problembeteenden
- insatserna berör flera miljöer (t ex hem och skola)
- insatserna sker i allmänhet innan problem aktualiseras
- innehållet i programmen baseras på KBT eller beteendeterapi
- intervention beskrivs i en manual eller handbok

¹ Brottförebyggande rådet (2000a); Dolmén & Lindström (1991); von Hofer (2001); Leifman (2002).

² El-Khoury & Sundell (in prep).

³ Andréasson, Brandt & Allebeck (1993); Brottförebyggande rådet (2000a); Wennberg (2000).

⁴ (Gottfredson m.fl., 2002; Lindström & Svensson, 1998)

⁵ Wagner, Tubman & Gil (2004); National institute of Health (2004); Winter (2004); Nation m fl (2003).

- de som leder programmet får adekvat utbildning och handledning
- programmen innehåller medel för att säkerställa programtrohet
- programmet är väl förankrat i organisationen och involverar lokala beslutspersoner.

Den nordamerikanska forskningen förser oss med viktig kunskap om vad som har goda förutsättningar att fungera förebyggande också i Sverige. Totalt finns 374 program som enligt amerikanska myndigheter är evidensbaserade, det vill säga har ett starkt vetenskapligt stöd via kontrollerad forskning. Ett stort antal av dessa genomförs helt eller delvis i skolan. Det som fungerar i Nordamerika behöver inte också göra det i Sverige. Det krävs således någon form av utveckling för att denna kunskap också ska fungera i Sverige.

Ett problem vid utvecklingsarbete är att motivera personal att förändra sitt arbetssätt, framför allt att skapa en förändring som varar över tid⁶. Inom Stockholm pågår ett omfattande arbete med att utveckla skolans förebyggande arbete. I stadsdelarna Katarina-Sofia, Skarpnäck, Spånga-Tensta och Älvsjö deltar fem skolor i försöksverksamheten Trestad skola som finansierats med hjälp av medel från Mobilisering mot narkotika. På de skolorna har skolprevention integrerats i ett skolutvecklingsperspektiv som gjort hela personalgruppen delaktig i förändringsarbetet och skapat ett genuint intresse bland skolans personal för skolans roll i det förebyggande arbetet. Med det som grund har skolorna sökt preventiva arbetssätt att implementera. En bedömning är att det grundliga förarbetet ökat förutsättningarna att det pågående förändringsarbetet ska bli en integrerad del av dessa skolors ordinarie verksamhet. Skolorna inom Trestad skola har därmed mycket erfarenhet om skolutveckling som är värdefull att utnyttja i det nya projektet. Med sitt breda intresse för prevention utgör skolorna dessutom en utmärkt arena för utprovning av nya arbetssätt för prevention. Här finns möjligheten att kombinera praktikers erfarenheter med forskningsresultat. Skolor från olika områden i staden finns representerade och det finns redan en anda av samarbete och utbyte skolorna emellan.

2. Mål och syfte

Projektets syfte är att i samarbete med de skolor som deltagit i Trestad Skola och med hjälp av deras erfarenheter utveckla ett brett preventionsprogram för grundskolan som bygger på evidensbaserad kunskap och som anpassats till svenska förhållanden. Målsättningen är att:

- utveckla ett brett preventionsprogram för grundskolans fjärde till nionde skolår som ökar elevernas skolanknytning och skolframgång och förebygger framtida problem som missbruk, kriminalitet och arbetslöshet
- initiera ett preventivt tänkande i skolorna genom att integrera de förebyggande frågorna i ett skolutvecklingsperspektiv
- bidra till en långsiktig kompetensutveckling baserad på vetenskaplig grund
- utbilda skolpersonal i effektiv prevention
- på sikt behålla och vidareutveckla den kompetens i staden som kommer att utvecklas under projekttiden – inom Socialtjänstförvaltningen och deltagande stadsdelsförvaltningar.

⁶ Rogers (2003); Stirman, Crits-Christoph & DeRubeis (2004).

Kunskapen om prevention och skolutveckling dokumenteras i form av ett program som ska kunna implementeras i ett fullskaleförsök i 2-3 andra skolor i Stockholm med start hösten 2006. Fullskaleförsöket kommer att utvärderas.

Ett framgångsrikt genomförande kommer inte bara att förebygga problem bland barn och unga, det kommer också att sänka skolans kostnader för specialundervisning och vandalism, minska påfrestningen på skolpersonal och därmed också ha positiva effekter på sjukfrånvaro och personalomsättning. Skolorna som deltagit i Trestad Skola att ges dessutom ett fortsatt stöd, vilket ökar förutsättningarna för att det påbörjade skolutvecklingsarbetet ska fortleva och kunna spridas till andra.

3. Process och samarbetspartners

Genomförande. Programmet planeras bestå av fem moduler (antimobbning, antiskolk, föräldrasamarbete, undervisning samt ledarskap i klassrummet) som var och en ska kunna implementeras enskilt men där syftet är att samtliga moduler på sikt ska implementeras. Noterbart är att de primärpreventiva delarna är proaktiva, det vill säga fokusera på att *förhindra* uppkomsten av exempelvis mobbning och skolk, snarare än att *reagera* när mobbning och skolk redan förekommer. Utvecklingsarbetet har tre parallella delar:

- 1 Identifikation av preventiva kärnkomponenter utifrån tidigare forskning. Detta görs under vår och sommar och med främsta bas i vetenskaplig preventionsforskningen.
- 2 Utprovning av en modell för hur dessa komponenter ska användas praktiskt. För varje modul rekryteras en eller flera skolor som samarbetspartners. Referens- och fokusgrupper är också viktiga i detta arbete. Kärnkomponenterna "översätts" till praktiskt användbar kunskap för det svenska skol-kontextet och testas av skolpersonalen iterativt till en bra form identifierats. Detta "översättningsarbete" av vetenskaplig kunskap till praktiskt användbar kunskap är centralt i utvecklingsarbetet.
- 3 Planering för hur skolpersonal ska motiveras att använda programmet. Målet är att utveckla en form för skolutveckling som integrerar befintlig prevention med det nya programmet och som säkrar fortsatt existens efter att implementeringen avslutats. Detta arbete handlar exempelvis om att påbörja genomförandet i god tid för implementeringen, att skapa ett samarbetsklimat som involverar både chefer och tjänstemän i lednings- och fokusgrupper, att inleda förändringsarbetet där det har störst möjlighet att lyckas så att de tjänstemännen kan fungera som förebilder för mer tveksamma kollegor, samt säkra tillräckliga resurser för förändringsarbetet.

Samarbetspartners. Utvecklingsarbetet kommer att inledas med att skolpersonal knyts till projektet, dels i form av fokusgrupper, dels genom att intresserad skolpersonal involveras i det direkta utprovningsarbetet. Detta är en oerhört central del. De skolor som deltagit i Trestad skola kommer (förutsatt att skolorna ställer sig positiva till det) att vara en aktiv del av utvecklingsarbetet. Inledande kontakter har redan tagits med de skolprojektledare som arbetar där och flera har ställt sig positiva till idén. De resurser som behövs för att skolorna ska kunna delta (vikariekostnader m m) bekostas av projektet.

I den inledande fasen bildas också en referensgrupp där skolledning, lärare och fackföreningsrepresentanter ingår. Denna referensgrupp samt samarbetet med personalen på de deltagande skolorna innebär att projektet har god förankring med den praktiska verkligheten.

Arbetet ska ledas av en styrgrupp med projektledaren, representanter från Precens, skolan, elevvårdsenheten samt stadsdelarnas barn- och ungdomschefer. Vetenskaplig ledare för projektet är Knut Sundell, Forsknings- och Utvecklingsenheten. Projektet samordnas av Precens, Socialtjänstförvaltningen.

Vidtalade att ingå i arbetet är några av Sveriges mest erfarna forskare i att utveckla förebyggande arbete i kommunal verksamhet (Nikolaus Koutakis som utvecklat Örebro preventionsprogram för högstadieskolor, Martin Hassler som utvecklat föräldra-Komet för socialtjänsten samt Martin Forster och Martin Karlberg som utvecklat lärar-Komet för lågstadielärare).

4. Uppföljning/utvärdering

Utvärdering: Denna ansökan avser endast utvecklandet av ett brett preventionsprogram för grundskolans skolår 4-9 för att öka elevers skolanknytning och skolframgång samt förebygga framtida problem som missbruk, kriminalitet och arbetslöshet.

Därefter kommer programmet att implementeras i fullskalmodell i 2 - 3 stockholmskolor, med start hösten 2006. Denna implementering ska utvärderas i form av en kontrollerad studie som preliminärt omfattar 2-3 grundskolor som implementerar programmet, vilka jämförs med 2-3 matchade grundskolor som inte implementerar programmet. Eleverna i dessa skolor följs över tid i form av en enkätstudie för att undersöka förekomsten av problembeteenden. Skolpersonalens upplevelser av programmet kommer också att registreras och jämföras mellan grupperna. Elever inkluderas i utvärderingen endast om de och deras föräldrar aktivt samtycker till medverkan. Utvärderingen finansieras separat i ett senare skede. Ansvarig för utvärderingen är Forsknings- och Utvecklingsenheten (FoU).

Projektresultatets tillgänglighet. Det nya preventionsprogrammet kommer att sammanfattas i form av manualer/böcker och videoband som distribueras till samtliga intresserade till självkostnadspris. Förhoppningsvis kommer den personal som anställs under projektiden att kunna erbjudas anställning inom staden för att kunna fungera som konkret stöd till de skolor som planerar att implementera programmet.

5. Övrig finansiering

Annan finansiering har inte undersökts. Däremot kan det bli aktuellt för utvärderingen (se ovan).